

„ČINITI SVIJET BOLJIM MJESTOM“

dr.sc. MARTINA MUNIVRANA □ Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb

Izložba *Činiti svijet boljim mjestom* u zagrebačkome Muzeju suvremene umjetnosti prvi je put predstavila cjelokupni umjetnički opus vizualne umjetnice Andreje Kulunčić, čiji je rad jedan od ključnih primjera društveno angažirane umjetničke prakse. Izložba je obuhvatila pregled njezina stvaralaštva od 1990-ih godina do izložbe.

Sagledavanje recentnoga umjetničkog opusa u obliku retrospektivne izložbe gotovo je uvijek izazov za umjetnika, kustosa, ali i za instituciju koja se koristi tim formatom za otvaranje novih značenja u sadašnjem kontekstu. Izložbom *Činiti svijet boljim mjestom* Muzej suvremene umjetnosti tijekom pet mjeseci trajanja izložbe (15. svibnja – 12. listopada 2025.) postao je prostor suradnje, trajnog dijaloga koji potiče zajednicu na suradnju u muzeju i izvan njega.

Početna pozicija rada na izložbi retrospektivne naravi bila je revizija autoričina 30-godišnjega umjetničkog rada i djelovanja, na osnovi koje je provedena nova analiza i istraživanje o mogućnostima društveno angažirane umjetničke prakse i njezine zadaće da potiče promjene povezane s društvenim anomalijama. Jedan od ciljeva izložbe bila je i obrana autoričina uvjerenja da se društveno angažiranom umjetnošću mogu postići pomaci koji će svijet učiniti boljim mjestom.

Iz bogatog autoričina opusa za izložbu su odabrani projekti usmjereni na probleme povezane s rodnom ravnopravnošću, kulturnom raznolikošću, migracijama, radničkim pravima, važnošću samoorganizacije i drugim izazovima, raspoređene u pet tematskih cjelina: feminizam, trauma, migracije, samoorganizacija te samoedukacija i metarazina, odnosno *strukturna analiza umjetničke metodologije*. U svakoj cjelini predstavljen je odabrani izbor umjetničkih realiziranih projekata. Podjela radova prema temama omogućila je nov pogled na njezino umjetničko stvaralaštvo i potaknula promišljanje o značenju i formi samostalne (retrospektivne) muzejske izložbe koja predstavlja umjetnički opus utemeljen na društveno angažiranoj umjetničkoj praksi. Izložba, a time i muzejski izložbeni prostor, postali su pokretač i inicijator društvenih promjena.

Izložba je obuhvatila i rezultate istraživanja nastalih suradnjom umjetnice s kustosicama s kojima je tijekom 30 godina djelovanja radila na kompleksnim pro-

dukcijama. Kustosice/suradnice bile su: Irena Bekić (Hrvatska), Amanda de la Garza Mata (Meksiko), Anca Verona Mihuleţ (Rumunjska / Južna Koreja) i Katharina Schlieben (Njemačka). Novom suradnjom za potrebe retrospektivne izložbe umjetnica je dodatno produbila i proširila svoja istraživanja te sa suradnicama otvorila nova pitanja unutar svoje angažirane društvene umjetničke prakse – od problema prezentacije i rubnog djelovanja u kontekstu muzejskog predstavljanja, preko suradničkih modela, do uloge estetskog čina u kontekstu produkcije i prezentacije. Time je muzejski prostor postao mjestom transformacije uvriježenih načina prezentacije.

Realizacijom muzejske retrospektive sve su navedene suradnje i istraživački procesi rezultirali bogatim popratnim programom izložbe koji obuhvaća diskurzivne i edukativne sadržaje te aktivan rad s lokalnom zajednicom tijekom trajanja izložbe.

Glas za društveno nepriviligirane i marginalizirane

Polazište prve tematske cjelina nazvano je *feminizam*, a unutar nje predstavljeni su radovi koji imaju zajednička obilježja kao što su kritičko promišljanje društvenih nejednakosti i nepravednosti, realizirano putem participativnih, interaktivnih i medijski određenih formata koji aktivno uključuju publiku, marginalizirane glasove i javni, stvarni prostor. Svojim projektima umjetnica upozorava na sustavnu nepravdu, bez obzira na to je li riječ o rodnoj diskriminaciji (*indeks.žene*), manjinskim identitetima i institucionalnom rasizmu (*ISTE*), radničkim pravima u tranziciji (*NAMA*), maloljetničkoj trudnoći

IM 56, 2025.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

sl.1. Andreja Kulunčić: Činiti svijet boljim mjestom; INDEX.ŽENE I WOMEN.INDEX
Interaktivni participativni projekt / Interactive participatory project
Split, 2007 / Napulj, 2011 / Beograd, 2013 / Ljubljana, 2014 / Zagreb, 2025
Foto: Ana Opalić

sl.2. Andreja Kulunčić: *Činiti svijet boljim mjestom*, MSU Zagreb

Foto: Ana Opalić

sl.3. Andreja Kulunčić: *Činiti svijet boljim mjestom: Kreativne strategije Multidisciplinarni istraživački umjetnički projekt | Multidisciplinary research-based artistic project 2010 – 2016*

Foto: Ana Opalić

sl.4. Andreja Kulunčić: *Činiti svijet boljim mjestom, O stanju nacije Intervencija u mainstream medijima, radionice, okrugli stol | Intervention in mainstream media, workshops, roundtable* Zagreb, Hrvatska / Zagreb, Croatia, 2008

Foto: Ana Opalić

sl.5. Andreja Kulunčić: *Činiti svijet boljim mjestom, Mikrosituacije zajedništva: stvaranje iskustva bivanja skupa* Zagreb, 2025, detalj

(*Maloljetnička trudnoća*) ili ekonomskom izrabljivanju migranata (*Samo za Austrijance*).

Premještanje prezentacije iz javnog prostora u muzejsku instituciju za potrebe izložbe prostor dijaloga i razmjene iskustava ulazi u prostor institucionalnog djelovanja i time kreira novu strategiju označavanja unutar ustaljenih institucionalnih dominantnih okvira. Intencijom da potakne društvenu reakciju i raspravu, umjetnički rad izlazi iz okvira prezentacije i postaje živa intervencija unutar arhitekture zadanoga izložbenog prostora. Time se prostor institucije transformira iz pokaznoga, izložbenog prostora u prostor živoga i javnoga.

Kolektivna trauma kao estetski otisak

Druga tematska cjelina fokusirana je na temu traume. Umjetnički proces i rad Andreje Kulunčić oslanja se na propitivanje osobnih i kolektivnih položaja žene unutar postojećih narativa, pri čemu se referira na traumu – osobnu i kolektivnu.

Strategijom označavanja u kojoj kolektivnu traumu pretvara u estetski otisak Andreja Kulunčić upozorava na društvo koje se patrijarhalno odnosi prema ženskoj traumi, koje je metodom zaborava i negiranja potisnulo ženska stradanja u javnom diskursu o totalitarnom nasilju.

Svojim posljednjim trogodišnjim *site-specific* projektom *Vi ste Partiju izdale onda kada je trebalo da joj pomognete*¹, 2019. – 2022.², realiziranim na lokalitetima ženskoga političkog zatvora Goli otok i Sveti Grgur, želi učiniti vidljivim više od 850 osuđenica u ženskim političkim logorima Goli otok i Sveti Grgur, čija su stradanja

potpuno izostala iz dominantnoga povijesnog narativa o logorima arhipelaga Goli. U umjetničkom projektu *Vi ste Partiju izdale onda kada je trebalo da joj pomognete* održavaju se i radionice *850 žena za 850 žena*, koje Andreja Kulunčić provodi od 2021. godine. Radionice okupljaju žene i posjetiteljice izložaba u kolektivnoj akciji izrade glinenih figurica. Svaka sudionica izrađuje jednu skulpturicu posvećenu jednoj od 850 političkih kažnjenica s Golog otoka i Svetog Grgura, simbolično vraćajući njihova imena i iskustva u javni prostor. Umjesto rekonstrukcije povijesti, nastaje antispomenik – fragmentiran, nestabilan i otvoren za nova čitanja. U društvu koje je kolektivno potisnulo povijesne činjenice stradanja i traume ženâ taj projekt otvara nove strategije označavanja putem evokacije sjećanja zajedničkim djelovanjem i osjetilnim procesom rada s materijalom.

Egzil i disperzija migracije

Važan segment u radu Andreje Kulunčić jest i preispitivanje stereotipnih pogleda na migrantske radnike, pri čemu uz pomoć participativnih umjetnosti premješta fokus s njihove ekonomske uloge na njihovu kulturnu i ljudsku dimenziju koja im daje glas i prostor za izražavanje vlastitog identiteta. To upućuje na treću tematsku dionicu izložbe posvećenu radovima koji u središte zanimanja stavljaju teme povezane s migracijom.

Radovi *1 FRANAK = 1 GLAS, Sight.seeing, Samo za Austrijance, Bosanci van!, Učimo napraviti mjesto svima i O stanju nacije* obuhvaćaju participaciju i suradnju s migrantima, tražiteljima azila i manjinskim skupinama. U dijalogu s njima Kulunčić istražuje njihovu pripadnost, političku vidljivost i identitetsku fluidnost, stvarajući

¹ Naslov je izjava upraviteljice logora Goli Marije Zelić.

² Kustosice projekta su Irena Bekić i Anca Verona Mihulec, a suradnice na projektu bile su Renata Jambrešić Kirin, antropologinja i Dubravka Stijačić, psihoterapeutkinja.

prostor za hibridne identitete utemeljen na kulturnoj interakciji i političkoj emancipaciji. Prijenos radova u muzejski kontekst transformira izložbeni prostor u aktivan prostor dijaloga, osnaživanja i solidarnosti.

Novi realizirani rad *Mikrosituacije zajedništva: stvaranje iskustva bivanja skupa*³ na temelju umjetničkoga, kulturnog i dijaloškog prostora istražuje mogućnosti stvaranja zajedničke budućnosti sa stranim radnicima i radnicama u Hrvatskoj. Projekt razvijen u suradnji s migrantima s Filipina i iz Indonezije oblikuje hibridni prostor unutar muzeja – prostor „trećeg mjesta” koji povezuje različita iskustva identiteta, pripadnosti i svakodnevice.

Zajednički prostor suradnje, dijaloga i kolektivne kreativnosti

Važan segment umjetničina rada prikazan je u četvrtoj dionici izložbe, posvećenoj samoorganizaciji i samoedukaciji. Proces u kojemu pojedinci ili skupine preuzimaju inicijativu i odgovornost za stvaranje, strukturiranje i provedbu umjetničkih i društvenih aktivnosti, bez potrebe za hijerarhijskim ili autoritarnim vođenjem odnosno upravljanjem, omogućuje realizaciju zajedničkog prostora suradnje, dijaloga i kolektivne kreativnosti.

Projekt *Kreativne strategije* istražuje kreativne odgovore na svakodnevne izazove s kojima se suočavaju pojedinci i zajednice, a koji proizlaze iz nedostatnih ili neadekvatnih institucionalnih mehanizama. Kulunčić u tom projektu analizira osobne i grupne strategije snalaženja koje pridonose poboljšanju života u kontekstu društvenih i institucionalnih ograničenja.

U sklopu projekta *Kreativne strategije* i izložbe Andreja

Kulunčić razvila je rad *Muzejski vrt / Jestivi muzej*, stvarajući društveni prostor koji briše granice unutarnjega i vanjskog muzeja. U vrtu se koristi zajedničko vrtlarenje kako bi se potaknuo osjećaj odgovornosti, brige i zajedništva među sudionicima. Muzej time postaje društveni agent koji povezuje zajednicu i otvara prostor za suradnju i inkluziju u vrijeme individualizacije i društvene fragmentacije.

Rad *Susret društvenog JA* putem dijaloških fragmenata istražuje odnos pojedinca prema društvu povezujući osobnu introspekciju s društvenom interakcijom. Dijaloge izgovaraju glumice na više postaja unutar izložbe, stvarajući interaktivni prostor koji potiče emocionalnu i intelektualnu refleksiju posjetitelja.

Serijom dijaloga umjetnica poziva posjetitelje da preispitaju poziciju u kojoj su dio društvenog tkiva, ističući kako društvo oblikuje svakog pojedinca, ali i obratno – pojedinci svojim djelovanjem oblikuju društvo. Dijaloge izgovaraju dvije glumice (Alma Prica i Jadranka Đokić) na pet različitih postaja u prostoru izložbe, što omogućuje

sl.6. Andreja Kulunčić: *Činiti svijet boljim mjestom, Vi ste Partiju izdale onda kada je trebalo da joj pomognete*, 2019 – 2022
Foto: Ana Opalić

sl.7. Andreja Kulunčić: *Činiti svijet boljim mjestom, Feminizam*

³ Projekt se nadovezuje na rad Andreje Kulunčić *Učimo napraviti mjesta svima* (2023./24.), nastao u suradnji s indonezijskim građevinskim radnicima zaposlenima na obnovi zgrade Umjetničkog paviljona u Zagrebu. Kustosica projekta je Irena Bekić, a projekt je realiziran u suradnji s Umjetničkim paviljonom u Zagrebu.

sl.8. Andreja Kulunčić: *Činiti svijet boljim mjestom*, Muzejski vrt / Jestivi Muzej, 2025.
Foto: Ana Opalić

interaktivnu i dinamičnu unutarnju promjenu tematskih cjelina izložbe stvarajući interaktivni prostor koji potiče emocionalnu i intelektualnu refleksiju posjetitelja. Kazalište se koristi kao alat kritičkog promišljanja, omogućujući susret različitim perspektiva, identiteta i iskustava te za redefiniranje uloge publike. Također, dijalog u *Susretu društvenog JA* može se promatrati kao prostor u kojemu se različite perspektive, identiteti i iskustva mogu susresti i rekonstruirati.

Metodologija rada

Peta tematska cjelina upućuje na metodologiju u radu Andreje Kulunčić te je ključna za strateško oblikovanje njezine umjetničke prakse i transformaciju društvenih odnosa. Deset odabranih radova prikazuje postupke poput participacije, kolaboracije i stvaranja novih političkih prostora, pružajući posjetiteljima alat za refleksiju i djelovanje. Umjetničin rad sagledava se kao relacijska struktura koja otvara nove društvene narative i postavlja pitanja: *Što je političko?* i *Kako se političko proizvodi?*

I, na kraju, važno je naglasiti kako je u središtu stvaralaštva umjetnice Andreje Kulunčić publika – ne kao tihi promatrač, već kao suigrač u procesu promišljanja i djelovanja. Edukativnim radionicama, razgovorima i inkluzivnim inicijativama koje spajaju različite zajednice, izložba *Činiti svijet boljim mjestom* postaje živi organizam – prostor susreta, učenja i solidarnosti.

Primljeno: 6. listopada 2025.

“TO MAKE THE WORLD A BETTER PLACE”

The exhibition “To Make the World a Better Place” in the Museum of Contemporary Art in Zagreb presented for the first time the whole of the artistic oeuvre of Andreja Kulunčić, one of the key feminine practitioners of socially engaged art.

The retrospective covers works since the 1990s, showing the way in which, in participatory, interactive and investigative projects, she has started a dialogue about social injustices, marginalised groups and identity issues.

Providing an overview of recent artistic work in the shape of a retrospective show is always a challenge, for artist, curator and institution, using the format to reveal new meanings in the current context. With the exhibition *To Make the World a Better Place*, during the five months it lasted, from May 15 to October 12, 2025, the Museum of Contemporary Art became a space of collaboration, of an ongoing dialogue that motivated the community to collaboration both in and outside the museum. The initial position of work on the show of a retrospective nature was a review of the artist’s thirty years of artistic work, which led to a new analysis of and research into the possibilities of engaged artistic practice and its tasks of triggering change connected with social anomalies. One of the goals of the exhibition was a defence of her belief that it is possible to make changes with socially committed art that will make the world a better place.

Selected from the extensive and varied oeuvre of the artist for the exhibition were projects focused on issues related to gender equality, cultural diversity, migrations, workers’ rights, the importance of self-organization, and other challenges, distributed among five thematic sections: feminism, trauma, migrations, self-organization, and self-education and the meta-level, that is, a *structural analysis of the artist’s methodology*. Each unit featured a selection of the projects produced. The division of the works according to their themes enabled a new view of her artistic creativity and prompted thought about the meaning and form of an independent retrospective museum exhibition presenting an artistic oeuvre based on socially engaged art practice. The exhibition, and the museum venue, became the driver and initiator of social changes.

Kulunčić transforms the museum into a space of shared activity, reflection and involvement of the public, actively linking personal experiences and social processes. Her work explores power relations, collective memory and the possibility of social change, the public becoming a fellow player in the process of creating meaning and joint action. The retrospective emphasises the capacity of art to be a site of learning, solidarity and critical thinking, while spurring active participation and social responsibility.